

LAUSUNTO 14.1.2019

Asia: Luonnos opetus- ja kulttuuriministeriön asetukseksi opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa annetun opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen muuttamisesta, OKM/60/010/2018.

Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry lausuu kunnioittavasti opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry kiittää mahdollisuudesta lausua käsittelyssä olevasta asetusluonnoksesta.

SAKKI pitää esitettyä asetusluonnosta ongelmallisen, sillä asetusmuutos olisi vakava uhka ammatilliseen peruskoulutukseen hakeutuvien hakijoiden oikeusturvalle sekä yhdenvertaiselle asemalle. Soveltumattomuuden arviointi erityisesti nuorten hakijoiden kohdalla on haastavaa toteuttaa siten, että voidaan todella varmistaa opiskelijan soveltumattomuudesta kyseiselle alalle. Alavalinnan soveltuvuuden selvittäminen on järkevämpää toteuttaa opintojen aikana, jolloin opiskelijan soveltuvuutta alalle voidaan seurata pidemmän tarkastelujakson aikana.

Keskeiset kannat:

- **SAKKI ry katsoo, että soveltuvuuden ja erityisesti soveltumattomuuden arvioiminen yksittäisellä pääsykokeella on todella vaikeaa ja johtaa helposti mielivaltaisuuteen, joka vaarantaa hakijoiden oikeusturvan.**
- **Asetusluonnoksessa esitetään, että soveltumattomuutta mittaavia kokeita voidaan järjestää vain yhteishaun yhteydessä, jolloin jatkuvassa haussa kokeet eivät ole käytössä. Tämä asettaa hakijat eriarvoiseen asemaan riippuen hakeutumistavasta.**
- **Asetusluonnoksessa ei määritellä mitä pääsy- ja soveltuvuuskokeilla pyritään hakijoista selvittämään ja koulutuksen järjestäjille esitetään oikeutta toteuttaa vapaasti**

millainen koe tahansa soveltumattomuuden selvittämiseksi. Jos soveltumattomuutta selvittäviä kokeita tullaan järjestämään, tulee niiden perustua tutkittuun tietoon alakohtaisesta soveltuvuudesta ja kokeiden tulee olla yhteismitallisia valtakunnallisesti.

- **Hylätyn arvosanan pääsykokeesta saaneen opiskelijan tulee saada hallintolain mukainen valituskelpoinen päätös sekä kirjallinen palaute siitä, miksi opiskelija katsottiin soveltumattomaksi kyseisen alan opintoihin.**
- **Asetuksen vaikutuksissa ei ole lainkaan arvioitu sitä, millaisia kustannuksia pääsykokeiden järjestäminen aiheuttaa koulutuksen järjestäjille. Soveltumattomuutta mittaavien pääsykokeiden käyttöönotto ei saa johtaa opetukseen kohdistuviin leikkauksiin, vaan kokeiden rahoitus tulee kattaa siihen kohdistetulla rahoituksella.**

Voidaanko soveltumattomuutta mitata?

Hallituksen asetusluonnoksessa esitetään, että koulutuksen järjestäjälle annettaisiin jatkossa mahdollisuus järjestää pääsy-/soveltuvuuskokeita, joiden perusteella hakija voitaisiin jättää valitsematta opiskelemaan kyseistä alaa. Tämä koskisi erityisesti tilanteita, jolloin hakijoita olisi koulutukseen vähemmän kuin vapaana olevia aloituspaikkoja. Kokeella siis käytännössä mitattaisiin opiskelijoiden soveltumattomuutta alalle.

Ensimmäisenä on hyvä pohtia, onko soveltuvuuden ja ennen kaikkea soveltumattomuuden mittaaminen yleisesti mielekäästä opiskelijoita valittaessa. Yksittäisen valintakokeen perusteella tehtävä soveltuvuuden mittaaminen on haastavaa ja erityisen vaikeaksi se muuttuu silloin, kun kokeella pyritään selvittämään hakijan soveltumattomuutta alalle. Lisähaastetta soveltumattomuuden arviointiin tuo se, että asetuksessa esitetty ulossulkeva valintakoe koskisi vain yhteishaussa opiskelupaikkaa hakevia hakijoita, jolloin karsinta koskisi erityisesti peruskoulusta toiselle asteelle siirtyviä nuoria hakijoita. Alaikäisten nuorten kohdalla soveltumattomuuden arviointi on vielä aikuisiakin hankalampaa, sillä nuoren kasvu ja kehitys on vielä vahvasti muutostilassa, jolloin yksilön soveltuvuus alalle on myös merkittäväällä tavalla muutoksessa ja kehittyvä esimerkiksi opintojen aikana.

Soveltumattomuuden arvioinnissa kokeiden tulisi perustua tutkittuun tietoon koskien niitä ominaisuuksia, jotka ovat välttämättömiä tietyn ammattialan työtehtävien suorittamiseen. Erityisesti silloin, kun ollaan eväämässä hakijalta opiskelupaikkaa soveltumattomuuteen vedoten, tulee soveltumattomuuden kriteeristön perustua tarkkaan ja tiukasti säädeltyyn tieteelliseen tutkimukseen perustuvaan tietoon.

Hallituksen esityksessä kuitenkin todetaan seuraavalla tavalla siitä, mitä asioita pääsy- ja soveltuvuuskokeilla voitaisiin soveltumattomuuden kannalta selvittää: *“Pääsy- tai soveltuvuuskokeesta annetun 0 pisteen perusteella tehty valitsematta jättäminen ei välttämättä tarkoittaisi, että hakija olisi SORA-säännösten perusteella soveltumaton opintoihin. Pääsy- tai soveltuvuuskokeen perusteella tehtävässä arvioinnissa voitaisiin siten kiinnittää huomiota myös muihin soveltuvuuden ulottuvuuksiin, esimerkiksi oppimisvalmiuksiin tai asenteeseen.”*

Hakija voitaisiin siis tämä perusteella jättää valitsematta opiskelijaksi esimerkiksi puutteellisen matematiikan, äidinkielen taidon tai vaikka asenteen vuoksi. Hakijan oikeusturvan kannalta ollaan todella vaarallisella tiellä, jos opiskelupaikka voidaan evätä näiden kriteerien perusteella. Tämä lause mahdollistaa käytännössä sen, että hakija voidaan jättää valitsematta käytännössä millä tahansa kriteereillä, jotka koulutuksen järjestäjä sattuu määrittelemään.

SAKKI ry:n ei pidä soveltumattomuuden arviointia pääsy- tai soveltuvuuskokeiden avulla järkevänä ratkaisuna, sillä soveltumattomuuden arviointi kokeiden avulla on auttamatta arpapeliä eikä soveltumattomuudesta voida olla nuorten kohdalla lainkaan varmoja yhden kokeen perusteella. Jos hakijoiden soveltumattomuutta kuitenkin aiotaan arvioida pääsy- ja soveltuvuuskokeiden avulla, tulee soveltumattomuuden kriteeristö määritellä kansallisesti ja sen tulee perustua tutkittuun tietoon alakohtaisesta soveltuvuudesta.

Ammatillisen koulutuksen kasvatuksellinen tehtävä

Opinnoista ulossulkevia pääsykokeita pohdittaessa on hyvä tarkastella asiaa myös ammatillisen koulutuksen erilaisten tehtävien näkökulmasta. Ammatillisen koulutuksen tehtävänä on tarjota opiskelijalle valmiudet toimia koulutusalaansa koskevassa ammatissa

sekä varmistaa elinikäiseen oppimiseen ja jatko-opintoihin tarvittavat riittävät tiedot ja taidot. Tästä näkökulmasta katsottuna opiskelijan, joka tulee ammatillisiin opintoihin esimerkiksi heikkojen perustaitojen kanssa, tulee saada riittävä tuki ja opetus saavuttaakseen esimerkiksi riittävän matematiikan tai kielellisen osaamisen. Tätä tavoitetta tukee myös ammatillisen koulutuksen uusi henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma, jossa opiskelija erityiset tarpeet tutkinnon suorittamista varten huomioidaan ja suunnitellaan.

Ammatillisella koulutuksella on myös kasvatuksellinen tehtävä. Peruskoulusta ammatillisiin opintoihin siirtyvät nuoret ovat vielä kasvuvaiheessa ja koulutuksen tulee tukea nuoren kasvua niin aikuisuuteen kuin ammatilliseen identiteettiin. Onkin ongelmallista, että esitys koskee erityisesti tätä ryhmää ja pyrkii siten määrittelemään juuri nuorten hakijoiden soveltumattomuutta tietyille ammattialoille. Voidaankin katsoa, että soveltumattomuutta arvioivat kokeet ovat ristiriidassa ammatillisen koulutuksen kasvatuksellisen tehtävän kanssa, jos kokeiden käytöllä aletaan karsia merkittävässä määrin hakijoita opintojen ulkopuolelle.

Esitykseen liittyvä yksityiskohtaiset ongelmat

Asetusluonnoksessa esitetään, että koulutuksen järjestäjä saisi itse päättää, järjestääkö se SORA-aloilla soveltumattomuutta mittaavat pääsy- tai soveltuvuuskokeet hakijoilleen. Soveltumattomuutta mittaavien pääsykokeiden vapaaehtoisuuden ja kokeiden sisällön rajauksen vajeus saattavat aiheuttaa tilanteita, joissa hakijoiden asema eri puolella Suomea muuttuu sen myötä, ottaako alueella toimiva koulutuksen järjestäjä käyttöön pääsykokeet ja millaiset nämä pääsykokeet ovat. Tämä saattaa johtaa tilanteeseen, että hakija on toisen koulutuksen järjestäjän mukaan soveltumaton tietyn alan koulutukseen, mutta samaan aikaan toisen koulutuksen järjestäjän määritelmien mukaan hakija onkin soveltuva opiskelemaan samaa alaa.

Asetusluonnoksen mukaan soveltumattomuutta arvioivia pääsy- ja soveltuvuuskokeita voi järjestää vain yhteishaun yhteydessä, jolloin jatkuva haku jää soveltuvuutta mittaavien kokeiden ulkopuolelle. Tämä asettaa hakijat merkittäväällä tavalla eriarvoiseen asemaan. Lisäksi soveltumattomuuden arviointi kohdistuu erityisesti nuorimpiin hakijoihin, jotka

hakeutuvat opintoihin pääasiassa yhteishaun kautta. On erikoinen ratkaisu, että soveltumattomuuden arviointi kohdistetaan vain yhteishaussa hakeutuviin opiskelijoihin.

Asetusluonnoksessa myös esitetään, että pääsykokeesta saatu arvosana 0 voi siirtyä myös muihin saman alan hakuihin, jos koulutuksen järjestäjä haluaa käyttää opiskelijan saamaa arvosanaa toisen koulutuksen järjestäjän pääsykokeesta. Tähän esitykseen liittyy merkittäviä ongelmia, sillä i) kaikilla koulutuksen järjestäjille ei välttämättä ole lainkaan pääsykoetta ja ii) kokeiden sisältö ja kriteeristö voi poiketa merkittäväällä tavalla toisistaan. Jos pääsykokeiden kriteeristöstä ei ole olemassa yhtenevää linjausta, ei arvosanan siirtymistä hakujen välillä voi toteuttaa ilman merkittäviä oikeusturvaongelmia.

Esitykseen on otettu mukaan jälkiohjausvelvoite koulutuksen järjestäjälle tilanteessa, jossa hakija jätetään valitsematta opiskelijaksi pääsy- tai valintakokeen perusteella. Jälkiohjausvelvoite alentaa jonkin verran pääsykokeiden aiheuttamaan koulupudokkuuden riskiä, mutta se ei poista soveltumattomuutta selvittävien kokeiden aiheuttamia ongelmia hakijan oikeusturvalle.

Esityksestä ei käy selkeästi ilmi, että millainen oikaisu- ja valitusoikeus opiskelijalla on tilanteessa, jossa opiskelupaikka jää saamatta pääsykokeesta saadun hylätyn arvosanan perusteella. Tätä osuutta tulisikin tarkentaa siten, että opiskelija saisi tässä tilanteessa samanlaisen valituskelpoisen päätöksen valitsematta jättämisestä kuin SORA-säädöksiin perustuvassa opiskeluoikeuden perumisessa. Lisäksi koulutuksen järjestäjä tulisi velvoittaa toimittamaan opiskelijalle kirjallinen perustelu siitä, miksi opiskelija on saanut pääsykokeesta hylätyn arvosanan.

Pääsykokeista aiheutuvat kustannukset

Asetusesityksen vaikutusarvioinnissa ei ole arvioitu, millaisia kustannuksia soveltumattomuuden selvittämiseksi tehtävät pääsy- ja soveltuvuuskokeet aiheuttavat koulutuksen järjestäjille. Vaikka kyseessä onkin mahdollistava lainsäädäntö, olisi silti perusteltua selvittää tarkemmin millaisia kustannuksia soveltuvuuskokeiden järjestämisestä aiheutuu koulutuksen järjestäjälle. Tieteellisesti laadukkaat soveltuvuuskokeet edellyttävät merkittäviä taloudellisia panostuksia ja olisi toivottavaa, että jos soveltumattomuutta arvioivat

pääsykokeet toteutuvat, ne myös toteutetaan laadukkaasti. Musta tuntuu -periaatteella tehdyt pääsy- ja soveltuvuuskokeet tuleva olemaan merkittävä ongelma hakijoiden oikeusturvalle. Soveltuvuuskokeiden käyttöönotto ei saa vaikuttaa heikentävästi koulutuksen laatuun eikä se saa johtaa leikkauksiin opetuksesta ja ohjauksesta.

Muita huomioita

On erikoista, että nyt tehty esitys soveltumattomuutta selvittävien pääsykokeiden palauttamisesta ammatillisen koulutukseen tehdään erillään SORA-säädösten päivittämistä koskevan työryhmän työstä. Vaikka asetusesityksessä korostetaan, ettei näillä kokeilla pyritä selvittämään hakijoiden SORA-soveltuvuutta, ovat nämä muutokset kiinteässä yhteydessä SORA-säädöksiin ja niiden päivittämiseen, erityisesti kun asetusesitys koskee SORA-säädösten piirissä olevia aloja.

Esityksen vaikutusarvioinnit ovat merkittäväällä tavalla puutteelliset, eikä esimerkiksi kokeiden käyttöastetta tai kokeiden myötä hylättyjen hakijoiden määrää ole arvioitu millään tavalla. Esityksessä olisi ollut perusteltua käydä läpi dataa vuotta 2013 edeltävältä ajalta, jolloin koulutuksen järjestäjillä oli mahdollisuus jättää opiskelija valitsematta pääsykokeen perusteella. Lisäksi arvioinnissa pitänyt selvittää kattavammin soveltumattomuuden arviointiin liittyviä haasteita ja käydä läpi opiskelijavalintoihin liittyvää tutkimuskirjallisuutta.

Yhteenveto

SAKKI ei pidä esitetynlaisia soveltumattomuutta mittaavia pääsykokeita järkevinä, sillä ne ovat hakijoiden yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan kannalta ongelmallinen kokonaisuus. Jos kokeita kuitenkin halutaan järjestettävän, olisi yhdenvertaisuuden kannalta kaikille SORA-aloille pakolliset ja kansallisesti säädellyt soveltumattomuutta mittaavat pääsykokeet esitetyn kaltaisia kokeita järkevämpi ratkaisu. Kuitenkaan tällainenkaan koemuoto ei poista soveltumattomuutta mittaavien kokeiden perimmäistä ongelmaa, eli soveltumattomuuden määrittelyn ja selvittämisen haasteellisuutta. Lisäksi kansallinen kaikkiin SORA-alojen

hakijoihin suunnattu soveltuvuuskoee edellyttäisi merkittäviä taloudellisia panostuksia pääsykoejärjestelmän kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi. Tällaiset taloudelliset resurssit olisi järkevämpää käyttää koulutuksen laadun kehittämiseen pääsykokeiden sijaan. SAKKI ry katsoo, että soveltumattomuutta mittaavat kokeet olisi syytä unohtaa ja kehittää opintojen sisällä tapahtuvaa uudelleenohjausta, jos opiskelija selkeästi osoittaa soveltumattomuutta omalle koulutuslalleen.

ELIAS TENKANEN

Puheenjohtaja

044 7530 581

elias.tenkanen@sakkiry.fi

HANNA HUUMONEN

Pääsihteeri

050 3100 570

hanna.huumonen@sakkiry.fi

Lisätietoja:

Samuli Maxenius, koulutuspoliittinen asiantuntija

044 7766 048, samuli.maxenius@sakkiry.fi